ULUSLARARASI ORTA ASYA SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI
Göç, Yoksulluk ve Kimlik

ЭЛ АРАЛЫК БОРБОРДУК АЗИЯ СИМПОЗИУМУ
БАЯНДАМАЛАР ЖЫЙНАГЫ
Миграция, жакырчылык жана иденттүүлүк

INTERNATIONAL CENTRAL ASIA SYMPOSIUM
PROCEEDINGS BOOK
Migration, Poverty and Identity

Editörler / Рекдакторлор / Editors:
Prof. Dr. Ercan Oktay
Prof. Dr. Metin Aksoy
Arş. Gör. Ömer Faruk Karaman

Bishkek-2018

ULUSLARARASI ORTA ASYA SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI

Göç, Yoksulluk ve Kimlik

17-20 Nisan 2018

ЭЛ АРАЛЫК БОРБОРДУК АЗИЯ СИМПОЗИУМУ БАЯНДАМАЛАР ЖЫЙНАГЫ

Миграция, Жакырчылык жана иденттүүлүк

17-20 Апрель 2018

INTERNATIONAL CENTRAL ASIA SYMPOSIUM PROCEEDINGS BOOK

Migration, Poverty and Identity

17-20 April 2018

Editörler / Рекдакторлор / Editors:

Prof. Dr. Ercan Oktay

Prof. Dr. Metin Aksoy

Arş. Gör. Ömer Faruk Karaman

Bişkek / Бишкек / Bishkek

2018

ULUSLARARASI ORTA ASYA SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI “Göç, Yoksulluk ve Kimlik” = ЭЛ АРАЛЫК БОРБОРДУК АЗИЯ СИМПОЗИУМУ БАЯНДАМАЛАР ЖЫЙНАГЫ “Миграция, Жакырчылык жана иденттүүлүк” = INTERNATIONAL CENTRAL ASIA SYMPOSIUM PROCEEDINGS BOOK "Migration, Poverty and Identity”. Bishkek.: 2018. – 1270 s.

ISBN 978-605-245-639-2

ISBN 978-605-245-639-2 **© EDITORS , 2018**

YOKSULLUĞUN AHLÂKÎ BOYUTU

Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

vefatasdelen1@gmail.com

Özet

Yoksulluğun nedenleri konusunda pek çok şey söylenebilir. Bunları belli başlı maddeler haline getirebiliriz: (1) Kaynakların yetersizliği, (2) kaynaklara ulaşmada yaşanan güçlükler, (3) kaynakların akılcı ve verimli kullanılamaması, (4) tembellik, (5) cehalet, (6) bencillik (7) adaletsizlik (8) sömürü, (9) israf. Bu maddelere bakıldığında çoğunun insan kaynaklı olduğu görülebilir. İnsanların, doğadaki ve toplumdaki kaynaklara ulaşamaması ya da ulaşmada güçlükler yaşaması, yoksulluğun başlıca nedenidir. Dolayısıyla yoksulluk, doğal kaynakların eksikliğinden çok insanın yeryüzüne getirildiği bir durumdur. İnsan dünyasına ait her şey gibi, yoksulluk da ahlâkî bir nitelik taşır. Söz gelimi, kaynakları sömürülen, kaynaklara ulaşması engellenen toplumlar, ahlâkî bir yoksulluk durumu ile karşı karşıya kalırlar. Aynı şekilde, cehalet, adaletsizlik, tembellik, ölçüsüzlük (israf), bencillik de yoksulluğun kaynakları arasında yer alır. Yoksulluk konusundaki en büyük ahlâkî sorunlardan biri, bizzat yoksulluğun tanımında görülebilir: "Öldüren yoksulluk" anlamındaki "mutlak yoksulluk" (*absolut poverty*), yoksulluk karşısında yeryüzünün bütün kaynaklarını saklayan, inkâr eden ruhsal bir tükenişin en ileri derecede ifadesidir. Bu makalede yoksulluğun ahlâkî kaynakları tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Doğal kaynak, yoksulluk (mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk, insan kaynaklı yoksulluk), ahlâk, felsefesi .

ETHICAL DIMENSION OF POVERTY

Abctract

Many things can be said about the causes of poverty. We can make them the main items: (1) Inadequacy of sources, (2) difficulties arrived to resources, (3) the sources aren't used as rational and fruitful, (4) laziness, (5) ignorance, (6) selfishness, (7) injustice, (8) colonialism, (9) wastefulness. It can be seen lots of source of that items are in human being. The main reason for poverty is the fact that people cannot reach the resources in the nature

and society or have difficulties in reaching them. Therefore, poverty is a situation where people are brought to the earth rather than the lack of natural resources. Like everything in the human world, poverty has a moral character. For example, a society whose resources are exploited or whose access to resources is hindered will come across by a poverty situation with a moral cause on the ground. In the same way, ignorance, injustice, laziness, excessiveness (waste) and selfishness are among the sources of poverty. One of the greatest moral problems of poverty can be seen in the definition of poverty itself: "Absolute poverty" in the sense of "killing poverty" is the most advanced expression of a spiritual exhaustion that denying and hides all the resources of the earth in the face of poverty. The moral sources of poverty will be discussed in this article.

Keywords: Natural resource, poverty (absolute poverty, relative poverty, human - induced poverty), moral philosophy.

Giriş

Çocukluk bizi bilgeliğe geri götürür, de Pascal. Kutsal Kitaplardan birinde de, "O, hakikati bilginlere değil, çocuklara götürdü" diye yazar. Çocukların zihin aynalarına, dünya ve hayat olduğu gibi düşer. Ve gerçeğin, kendi özüne uygun şekilde zihinde yansıması, hakikattir. Geçenlerde çocuklarla felsefe metinleri okurken çocukların sorabileceği bazı sorularla karşılaştım. Sorulardan çoğu bana tanıdık geldi; çocukluğumdan ve çocuklarımdan tanıdım onları. Bu sorular, anneler babalar olarak muhtemelen size de sorulmuş sorulardır: Tanrı kimdir, nedir? Niye ölüyoruz, öldükten sonra nereye gideceğiz, tekrar dünyaya gelecek miyiz, okula gitmek zorunda mıyız?... Çocuklar bu soruları bir müddet sorarlar, zihinleri belirli bir yaşama alışkanlığı elde ettikten sonra sormaz olurlar. Biz büyükler çocukların normal olarak sordukları bu soruları, artık büyüdüğümüz ve her şeyi bildiğimizi sandığımız için neredeyse hiç sormayız. Çocuk bu sorularla karşımıza çıktığında, şöyle düşünürüz: "Acaba küçük bilgemizin kafasında bugün neler var?"

Okuduğum metinde çocukların sordukları sorulardan biri de, "Bazı insanalar neden zengin bazıları neden fakirdir?" şeklindeydi (Johansson, 2011: 374). Çocukların sordukları sorular kendiliğinden gelen sorulardır. Onları bir yerden öğrenmemiş, bir yerden okumamışlardır? Bazı insanlar neden zengin bazıları neden fakirdir? Bu doğal ve kendiliğinden gelen soruya nasıl cevap verebiliriz? Zenginlik ve fakirlik çalışmaya ve tembelliğe bağlı şeyler midir? Çalışan herkes zengin çalışmayan herkes fakir mi olur? Eğer

böyle olsa dünyanın en zengin insanlarının işçiler olması gerekmez miydi? Zenginliği ve fakirliği açıklamak, üstelik bunu gerekçelendirerek yapmak o kadar kolay değildir.

Yoksulluk insanlık için her zaman büyük bir tehdit olmuştur. Tarih boyunca yeryüzündeki insan hareketliliğinin temel nedenlerinden biri yoksulluk, yoksulluktan kaçınmak olmuştur. Zira insan yer değiştirebilen bir varlıktır. O kendi seçimi olmaksızın belirli bir yerde dünyaya gelir, ama belirli bir yerde kalmak zorunda değildir. Tarih boyunca yeryüzünde büyük göçler olmuştur. İnsanlık kendini güvende hissetmediği zaman başka yerler ve yurtlar aramıştır. Yeryüzündeki insan hareketliliğine yön veren ve onu tetikleyen temel nedenlerden biri kuraklık, kıtlık, savaş ve yoksulluk olmuştur.

Yoksulluk, insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları temel maddelerin eksikliği durumudur. Bu eksikliğin derecesi yoksulluk çeşitlerini ortaya çıkarır. Çağımızda dünya üzerinde büyük bir gelir artışı olmasına rağmen yoksulluk hala günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. 2013 yılında yapılan Global Yoksulluk İstatistiklerine göre neredeyse dünya nüfusunun yarısı, yani 3 milyardan fazlası günde 2,5 doların,1 milyar 300 milyonu ise aşırı yoksulluk sınırının, yani 1,25 doların altında gelir seviyesine sahiptir. Birleşmiş milletler Yiyecek ve Ziraat Organizasyonu'nun 2013 verilerine göre 870 milyon insan, yani dünyanın sekizde biri yetersiz beslenme nedeniyle çeşitli sağlık sorunları yaşamaktadır. UNICEF'in global yoksulluk istatistiklerine göre 1 milyarın üzerinde çocuk aşırı küresel yoksullukla yüz yüzedir ve her gün 22 bin çocuk yoksulluğa bağlı nedenlerden dolayı ölmektedir (Cara Morgan, Global Poverty Statistics 2013). Yoksulluk, bir kişinin değil, bir toplumun, bir bölgenin, bir devletin sorunu değil, insanlığın sorunudur; zira günümüzün modern dünyası sahip olduğu devasa zenginliğe ve imkânlara karşın "mutlak yoksulluk" gibi bir kavramdan söz edebilmekte, yoksulluk nedenli ölümlere tanıklık etmektedir.

1. Yoksulluğun ahlaksal nedenleri

Etik konusu, öteden beri felsefenin en eski ve üzerinde en çok konuşulan konuları arasında yer almıştır. Ahlak nedir, insan olmanın ahlakla ilgisi nedir, ahlakın insan olmamıza katkısı nedir, nasıl ahlaklı olabiliriz, ahlak öğrenilen-öğretilen bir şey midir yoksa doğuştan getirilen bir duygu mudur, herkes için geçerli olabilecek ahlaksal ilkeler var mıdır? Ahlak, eylemin niyetinde mi yoksa sonucunda mı ortaya çıkar, ahlakın metafizik ve dinî bir kaynağı olabilir mi, seküler ahlak insanı mutlu ve ahlak sahibi kılabilir mi? Bu ve benzeri sorular sadece ahlak felsefesi bağlamında değil, gündelik hayatta da sıkça tartışılmış, üzerinde

durulmuş sorular arasındadır. İnsan kendini anlamak istedikçe, ahlakı anlamaya daha çok ihtiyaç duymuş, kendi içinde derinleştikçe ahlak sorunuyla daha çok karşı karşıya gelmiştir. Bu normal bir durumdur da; zira insan bir ahlak varlığıdır, insanın olduğu yer bir ahlak ortamıdır; insanın her bir eylem ve davranışı ahlâkî değerde ortaya çıkar. Bu tartışmalar bağlamında ortaya çıkan bazı kavramlar, yoksulluk konusunun anlaşılmasına da katkı sağlayabilir. Etik'te öne çıkan kavramlar, Sokrates'te, Platon'da, Aristoteles'te dile geldiği üzere," bilgililik/bilgelik", "adalet", "cesaret", "ölçülülük"tür (Platon, 1992– Aristoteles, 1988). Bu kavramlar kendisinden sonra da etik konusunun temel kavramları olmaya devam etmiştir. Sözgelimi, bu değerler, İslam felsefesinde, Kindî'de, Farabî'de, İbn Miskeveyh'te, Kınalızade Ali'de "ilim", "adalet", "şecaat" ve "itidal" olarak dile gelmiştir (Farabî, 1974, 1989 – Sunar, 1980). Aslına bakılırsa ister Doğu ister Batı bilgeliği olsun, temelde insanı, insanın varlık içindeki yerini ve anlamını anlamak isteyen bir ahlak ve erdem felsefesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

Bu makalede, yoksulluğun ahlâkî boyutu, başka deyişle yoksulluğun ahlak felsefesinin bu temel kavramları ile ilgisi tartışılacaktır. Sözgelimi *cehalet* yoksullukla ilgili midir, *adaletsizlik* yoksullukla alakalı mıdır, *cesaretsizlik* yoksullukla alakalı mıdır, *ölçüsüzlük* ya da *aşırılık* yoksullukla alakalı mıdır? Bu dört kavramın, yeryüzündeki yoksulluğun anlaşılmasındaki katkısı ne olabilir; bu konu tartışılacak ve şu soru sorulacaktır: Yoksulluğun kaynağı en çok hangisidir: ekonomik mi ahlaksal mı? Ekonomik durum olarak gördüğümüzde, yoksulluğu açıklayabilecek tek bir neden vardır: kaynakların yetersizliği. Ancak sömürüden tembelliğe, empati yoksunluğundan cehalete, israftan aşırı tüketime yoksulluğun ahlaksal kaynaklarının daha fazla olduğu görülebilir. Belki bunun bir ifadesi olarak, yoksulluğun ahlâkî boyutu daha çok ilgi çekicidir. Konuya ilişkin yapılan çalışmalardan birinde şu ifadeler geçmektedir: "Artan şekilde analizciler yaptıkları çalışmalarda yoksulluğun etik bağlantılarını araştırıyorlar; insan davranışları ve yoksulluk arasındaki bağı anlamaya çalışıyorlar. […] Bazı açıklamalar yoksulluğun doğal bir fenomen olduğunu iddia ederlerken diğerleri yoksulluğun insan aktivitelerinin ürünü olduğunu iddia ederler. Bu nedenle yoksulluğun nedenleri konusunda üzerinde uzlaşılmış bir görüş yoktur" (Khali, 2003: 2). Yoksulluk insan davranışlarına bağlı bir olgu ise kaçınılmaz şekilde ahlâkî bir temelde ortaya çıkıyor demektir.

Çocukların "Bazı insanlar neden zengin bazıları neden fakirdir" sorusuna dönecek olursak, bu sorunun kesin bir cevabı bulunmamakla birlikte, bazı temel nedenler üzerinde durabiliriz. Bu nedenlerin "doğa kaynaklı nedenler" ve "insan kaynaklı nedenler" olmak üzere iki kategoride toplandıkları görülebilir.

1.1. Doğal kaynakların yetersizliği.

Bu önemli bir yoksulluk nedenidir, toprağın verimsizliği, içilebilir su kaynaklarının kıtlığı, hava ve iklim koşullarının elverişsizliği, yeraltı ve yerüstü zenginlilerinin azlığı veya yokluğu bu kategoride yer alır. Bütün bunlar yoksulluğun doğal nedenleridir. Bu nedenlerden biri veya birkaçı varsa, yoksulluk da bu nedenlere bağlı ve onlarla orantılı şekilde ortaya çıkar. Doğal kaynakların yetersizliği yoksulluğun önemli bir nedenidir.

1.2. Kaynaklara ulaşmada yaşanan güçlükler

Bazı durumlarda, yeterli kaynakların olması da yetmez; kaynaklara ulaşabilecek bilgi, tecrübe ve teknolojinin de olması gerekir. Yoksul ülkelere baktığımızda, kendi doğal kaynaklarına ulaşamadıklarını veya ulaşmada zorluk çektiklerini görebiliriz. Bu tür ülkelerin atın, elmas, doğalgaz, petrol ve diğer zenginliklerinin, genellikle zengin ülkeler ve şirketler tarafından işletildiğini, bu ülke ve şirketlerin kaynak sahibi ülkeye en fazla iş gücü satın alma şeklinde en düşük ekonomik seviyeden katkı sağladıkları görülebilir. Bir ülkenin kendi kaynaklarına ulaşamaması, bu konuda yeterli donanıma ve birikime sahip olmaması en önemli yoksulluk kaynakları arasında yer alır.

1.3. Sömürgeci tutum

Kaynaklara ulaşmada yaşanan güçlüklerin hemen yanında yer alan bir başka yoksulluk faktörü de sömürüdür. Bugün görünüşte kolonyalizim sona ermiştir. Ancak bakıldığında sömürünün ve sömürgeciliğin bitmediği, aksine derinleşerek ve şekil değiştirerek devam ettiği görülebilir. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Bugün dünyada kimi devletler kendi yarattıkları savaş ve terör ortamında, insanlara ve toplumlara barış, özgürlük, adalet vaat ederek ülkelerin ve toplumların kaynaklarını sömürüyorlar, kendi refah ve huzur adalarına görüyorlar. Bu durum, yeryüzündeki yoksulluğun temel nedenden birini oluşturur. Yoksul ülkelerin genellikle savaşın ve şiddetin içine itilmiş ülkeler oldukları görülebilir. Üçüncü dünya ülkelerindeki yoksulluğun nedenleri konusunda yapılan çalışmalar yönetimdeki "verimsizliği" ve "sömürüyü" öne çıkarmıştır (Kayaoğlu, 224). Sömürü en önemli yoksulluk nedenleri arasındadır. Bu açıdan bakıldığında, yoksulluk sorununu ele alırken, sadece doğal nedenleri göz önünde bulundurmak yetersiz olduğu, tarihsel ve kültürel faktörleri de hesaba katmanın gerekli olduğu anlaşılabilir. "Dünyanın en yoksul ülkelerinin, bir zamanların kolonileri,

zengin ülkelere köle ihraç eden yerler ve kaynakları kurutulmuş bölgeler" olduğunu unutmamak gerekir" (https://academichelp.net/samples/academics/ essays/cause-effect/cause-of-poverty.html). "Birleşmiş milletlerin yayınladığı 'Beşeri Gelişme Raporu'na göre dünyanın gelişmiş ülkelerinde yaşayan yüzde 20'lik nüfus dünya gelirinin yüzde 86'sına sahipken, en alt seviyedeki yüzde 20'lik kesim sadece yüzde birlik bölümünü paylaşmak zorunda kalmaktadır" (Masca, Katagül: 2008: 378). Bu durum zengin ülkelerin doğal kaynaklarının çok zengin olduğundan çok bir adaletsizliği, açık bir "sömürü" durumunu da gösterir.

1.4. Kaynakların akılcı ve verimli kullanılamaması

Kaynakların olması, o kaynaklara ulaşılabilirlikte sorun yaşanmaması da yeterli değildir. Kaynakların verimli ve uygun bir şekilde işletilebilmesi, ürüne dönüştürülebilmesi de gerekir. Yoksulluğun en çok görüldüğü ülkeler, genellikle ham madde deposu olarak görülen ülkelerdir. Hammadde ucuza alınmakta, ürün haline getirilerek çok pahalıya satılmaktadır. Bu işlemde bilgi, teknoloji ve deneyim işin içine girmektedir. Asıl değerli olan, üründür. Yoksulluğun görüldüğü ülkeler genellikle hammadde pazarlayan, hammaddeyi ürüne dönüştüremeyen, bu konuda teknoloji ve deneyimden yoksun olan ülkelerdir. Bu durumda bir cep telefonu veya bir otomobil karşılığında tonlarca meyve, sebze ve tahıl ödemek zorunda kalırlar.

1.5. Tembellik

Cehalet, işsizlik beraberinde zihinsel bir tutum olan tembelliği ve ataleti de getirir. Bir "öğrenilmiş çaresizlik" içinde yaşarlar ve giderek bunu, değiştiremeyecekleri, üstesinden gelemeyecekleri bir kader olarak algılamaya başlarlar; bu şekilde gittikçe ruhları ve beyinleri uyuşturan bir düşünceye sahip olurlar. Bu tembellik durumuna kimi zaman "dünyadan yüz çevirme" şeklinde dinî bir telkin ve teselli de eşlik edebilir ve böylece kutsal bir yoksulluk durumu ortaya çıkabilir. Kişilerdeki elinden bir şey gelmediği, olup biteni dönüştürmek yönünde bir irade beyanında bulunamadığı duygusu, gittikçe derinleşir, giderek içinden çıkılmaz bir çöküntüye ve pasifliğe dönüşür.

1.6. Cehalet

Yoksulluğun en büyük nedenlerinden biri de, diğer nedenlere de kaynaklık edebilecek şekilde, cehalettir. İleri yoksulluk seviyesinde olan toplumların, aynı zamanda bilgi üretimi ve

paylaşımı konusunda geri kalmış oldukları görülebilir. Bugün kaynaklara ulaşabilmek, kaynakları verimli bir şekilde işletebilmek ve ürüne dönüştürebilmek; adaleti ve refahı topluma egemen kılabilmek için bilgi ile başlayan, teknoloji ve sosyal devlet anlayışı ile gelişen bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Temel neden cehalettir. Cehalet olduğu zaman, diğer bütün kötülüklerin tohumlarının ekilebileceği verimli bir toprak elde edilmiş olur. Cehalet, bütün yoksullukları davet eder. Yoksulluktan kurtulmak bilgi ve bilgilenme ile başlar. Bilgi ve teknoloji üretebilen toplumlar, zengin ve müreffeh toplumlardır.

1.7. Adaletsizlik

Bütün ahlak öğretilerinin, devlet ve toplum felsefelerinin öteden beri üzerinde odaklandığı temel konu, "adalet" ve "paylaşım" sorunudur. Platon'un Aristoteles'in siyaset kuramlarında olduğu kadar çağdaş felsefede de, sözgelimi Rawls'ın "adalet kuramı"nda da böyledir. Adalet, sosyal devlet kavramında, en yüksek eşitliği ve fırsat eşitliğini temel alır (Rawls, 1999: 73-78). Gelir adaletsizliği, sınıflar arasındaki gelir oranındaki dengesizlik, toplumsal adaletsizlik olarak, yoksulluk seviyesine doğrudan yansır. Sosyal devlet anlayışı, en üst derecede refahın tüm sosyal sınıflara dağılmasıdır. Bu yönetim şekilde ölçüsüz zenginleşmeler ve ölçüsüz fakirleşmeler, iki uç arasında uçurum oluşturacak şekilde görülmez. Sosyal adaletsizlik, tüm dünyada, hatta en ileri ülkelerde bile, yoksulluğun temel nedenlerinden biridir.

1.8. Bencillik

Bencillik, duyarsızlık, zamanımızın en yaygın görünüş ve tarzlarında biridir. İnsanlar, "Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın" gibi bir felsefeyi daha çok benimsemiş görünüyorlar. Bunun neticesi olarak zor durumda olan başkaları için, risk gerektiren, hatta risk gerektirmeyen davranışlarda bile bulunmuyorlar; buna gerek duymuyorlar. Bu şefkat, merhamet, cömertlik, yardım, paylaşım, dayanışma gibi iyilik değerlerinin aşınmasıyla yeni bir yaşama ve davranış biçimi ortaya çıkmıştır. Ortada bir duyarsızlık ve duygusal yoksulluk durumu söz konusudur. Bazı ülkelerin kaynaklarının çok zengin olduğunu görebiliriz. Bencillik duyarsızlık, insanî değerlerin yozlaşması, yine yoksulluğun ortaya çıkışında, gelişmesinde ve yaşamasında önemli bir etlendir. Kaynakları açmada, kaynaklara ulaşmada bilgi ve deneyim olarak yardım etmede, elindeki kaynağı kullanmada, işbirliği yapmada, insanlar gönüllü olmadığı sürece yoksulluk çoğalacaktır

1.9. İsraf ve tüketim ekonomisi

Paylaşımcı olmayan birey ve toplumların bir özelliği, bir tüketim ve israf ekonomisi içinde olmalarıdır. Bu tutum, kapitalizmin "çok üret, çok tüket" felsefesine de uygundur. Bu da beraberinde "aşırılık", "ölçüsüzlük" ve "israf" kültürünü getirmektedir. Açlıktan insanların öldüğü bir dünyada kaynak israfı olmaması, kaynakların ve eldekilerin iyi değerlendirilmesi gerekir. Sadece Avrupa toplumlarındaki israfın yeryüzündeki açlıktan ölümleri önleyeceği düşünülebilir. Bu yoksulluğun ahlâkî kaynaklarından birisidir.

2. Mutlak yoksulluk kavramı

Etik, insanın kendisi, toplum ve evrenle olan *harmonisi'*dir**.** Buna metafizik bir boyut da eklersek diyebiliriz ki, etik aynı zamanda kişinin kendi doğası ile olduğu kadar Tanrı ile olan *harmoni*'sidir de. Şunu kabul etmek gerekir: Yoksulluk her zaman olmuştur ve olacaktır. Kendini yoksul hisseden insanlar da her zaman olmuştur ve olacaktır. Bu açıdan bakıldığında yoksulluk da evrensel *harmoni*'nin bir parçasıdır. Ancak tarihin pek az döneminde günümüzde olduğu kadar yoksulluk ölümcül bir hal almamış ve bu durum "mutlak yoksulluk" gibi sözde "bilimsel" ve "felsefî" bir tanımla açıklanabilmiştir. Mutlak yoksulluk, ölümcül yoksulluğun artık kabul edilebilir bir şekilde bilinç seviyesine yükselmesi, hatta meşrulaştırılmasıdır. "1880'li yıllarda İngiltere'de Booth tarafından ortaya atılan ve Rowntree tarafından geliştirilerek 1899 yılında York kentinde ilk uygulaması yapılan bu yaklaşıma göre yoksulluk "insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu"dur (Günsoy-Günsoy, 2008: 414). Bugün Dünya bankasının temel aldığı mutlak yoksulluk kavramı, 2400 k/caloridir. Bir kişinin mutlak yoksul sayılabilmesi için, bu ölçüde bir besini alacak gelirden yoksun olması gerekir. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 dolar, Latin Amerika ve Karaipler için 2 dolar, Türkiye ve doğu Avrupa ülkelerinin de dâhil edildiği grup için ise 14.40 dolar olarak belirlenmiştir" (Masca, Katagül: 2008: 385).

"Mutlak yoksulluk", evrendeki, toplumdaki ve insandaki *harmoni*'nin bozulmasıdır. Bu aynı zamanda vicdanî, ahlâkî, dinî ve insanî boyutu olan bir çevre sorunu olarak ortaya çıkar. Mutlak yoksulluk, *harmoni*'yi tamamlayan değil, bozan bir niteliktedir. Mutlak yoksulluk, insanın kendisine, insanın insana, insanın evrene ve nihayetinde insanın Tanrı'ya karşı ödevini yapmaması demektir. Felsefî ve ahlâkî açıdan en çok sorgulanabilecek konu, tanımın kendisi de dâhil olmak üzere "mutlak yoksulluk" (*absolut poverty*)'tur. "Öldüren yoksulluk" anlamına gelen bu tanım, "mutlak yoksulluk" yoksulluk karşısında yeryüzünün

bütün kaynaklarını saklayan, gizleyen ve inkâr eden ruhsal bir tükenişin ve ahlâkî yozlaşmanın da en ileri ifadesidir.

Yoksulluk, kuşkusuz ekonomik bir durumdur. Yiyecek, içecek ve giyecek kaynaklarının azlığını ve yetersizliğini ifade eder. Ancak bu ekonomik durum aynı zamanda kaynakların denetimi, kullanımı, ekonomik olduğu kadar siyasi, başka deyişle ahlâkî bir nitelik de taşır. Bundan 10 yıl kadar önce yazdığım "insan kaynaklı yoksulluk" başlıklı makalede, "mutlak yoksulluk" adlandırmasını eleştirmiştim (Taşdelen, 2009). Bakıyorum da bunca yıldan sonra yine aynı görüşlere sahibim: Bu tanım ağır bir vicdanî soruna işaret ediyor, açlıktan susuzluktan ölmeyi mazur gösteriyor ve bunu gerekçelendiriyor. Oysa her türlü yaşam kaynağının bulunduğu bir dünyada yoksulluk "mutlak" nitelemesi ile tanımlanmamalıydı. Bu kavramın kullanılması realiteye ve sağduyuya uymaz. Kaynakları olan bir dünyada mutlak yoksulluktan söz edilemez. Kaynakları olan bir dünyada mutlak yoksulluktan söz etmek, mutlak duyarsızlıktan, mutlak bir değer yoksunluğundan söz etmek olacaktır. Mutlak yoksulluktan söz etmek, insanî değerlerdeki mutlak bir tükenişten söz etmek anlamına gelecektir. Buradan çıkan sonuca göre yoksulluk ekonomik değil ahlâkî bir sorundur. Bunun en açık ifadesi, kişi kaynaklara sahip olmadığı için değil, kaynaklara erişemediği ya da erişimi engellendiği için ölmektedir. Başka deyişle, yiyecek ve içecek vardır, ancak kişinin bu kaynaklara erişimi mümkün olmadığı için açlıktan ölmektedir. Bir kavramın, işaret ettiği olguyu iyi tanımlaması, iyi ölçmesi ve iyi ifade etmesi için, ifade ettiği gerçeklikle uyum içinde olması gerekir. Mutlak yoksulluk, kaynakları olan bir dünya için doğru ve uygun bir adlandırma değildir. O, insanların kendi duyarsızlıklarını gizlemek için icat ettikleri bir kavram gibi görünmektedir.

Sonuç

Yukarıda da geçtiği üzere, bazı insanlar neden zengin, bazıları neden fakirdir, sorusunun olası cevaplarında da ortaya çıktığı üzere cehaletten tembelliğe, sömürüden empati yoksunluğuna, yoksulluğun ahlâkî nedenleri doğal nedenlerinden daha fazladır. Ahlâkî neden demek, iradî olan demektir. Yoksulluğun doğal kaynağı olarak doğal kaynakların yetersizliği gösterilebilir. Ancak insanî nedenler arasında onlarcası vardır ve bunların hepsi de tıpkı sosyal dünyadaki diğer fenomenler gibi ahlâkî karakterde ortaya çıkarlar. Bütün bu nedenlere baktığımızda, yoksulluk olgusunun bir bütün olarak ortadan kaldırılabilir mi, sorusu sorulabilir. Şu bir gerçek ki, yoksulluk tarih boyunca olmuştur. Yoksulluğun tarihi insanın tarihi kadar eskidir. Öyle görünüyor ki, bundan sonra da olacaktır; zira yoksulluk yukarıda da

değinildiği üzere hem doğal, hem de insan iradesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, yoksulluk tanımlarından çıkan sonuca göre, kişinin kendisini yoksul hissetmesi de bir yoksulluktur. Kişi bütün yaşam kaynaklarına sahiptir, ancak komşusuna ya da şehrin varlıklı sınıfına göre yoksul olduğunu düşünmektedir. Bu "göreli yoksulluk" (*relative poverty*) durumunda yoksulluk, biraz da değerlerle ilgili bir sorun gibi görünmektedir. Kişi sahip olduklarının değerini bilmediği sürece, neye ne kadar sahip olursa olsun, kendisini yoksul hissedecek, kendini yoksul hissettiği sürece de öyle olacaktır.

Mutlak yoksulluk, başta tanım ve tanımın işaret ettiği gerçeklik olarak, düşünce tarihi boyunca ortaya çıkan hiçbir ahlaksal ve mantıksal yaklaşımla uyuşmamaktadır. Zira o, işaret ettiği gerçekliğini ihata etmemekte, ahlaki ve insanî değerleri dikkate almamaktadır. Kant'ın bir yandan tüm insanlık için bir "ölçüt" (*maxim*) olarak ortaya koyduğu evrensel "ahlak yasası" ve "iyi niyet" nosyonu, insanın insandan ve yeryüzünden sorumlu olduğuna işaret eder (Kant, 1999: 35). Çağdaş *existentialist* filozof Karl Jaspers'in "metafizik suç" kavramını "evrensel sorumluluk" duygusu bağlamda değerlendirebiliriz (Jaspers, 2013: 100). Bu tanımdan hareket edecek olursak, her birimiz bu suça iştirak ediyoruz demektir. Zira elimizi kaldırıp kötülüğün ortadan kalkması yönünde bir irade beyanında bulunmuyorsak, bir söz bile söylemiyorsak, gittikçe olup biten her şeyi dünyanın olağan görüntüleri olarak algılamaya başlıyorsak, o zaman metafizik suça biz de iştirak ediyoruz demektir. Tanık aynı zamanda bir bilinçtir. Açlıktan ölen çocuğu resimleyen gazeteci aynı zamanda yaşayan ve sorumluluğu olan bir öznedir. Haberi seyreden, olaydan haberdar olan her bir kişi sorumluluğa ortaktır. Özne demek irade sahibi, özgür ve sorumlu kişi demektir. Mutlak yoksulluk tanımı, bir yandan tanığın suçunu meşrulaştırırken, öte yandan da dünyanın varlığını, kaynaklarını ve zenginliğini gizleyerek yoksulluğu ve yoksulluk nedenli ölümü meşrulaştırmaktadır. Bunun sonucunda şu durum ortaya çıkar: "Kişi mutlak yoksulluktan ölmüştür." "Öyleyse yapılacak bir şey yoktur."

Eylemin niyetini değil de sonucunu dikkate alan *utilitarist/pramatist etik* en fazla sayıda insan için mutluluk ve iyilik durumunu şart koşar. O da bir noktada, "hislerini ve empati gücünü yitirmiş, haz duyguları tatmin edilmiş bir hayvan olmaktansa, fakir ve yoksul bir insan olarak kalmayı tercih ederim" sözünü söyler. Fayda, en az sayıdaki insanın refah ve mutluluğunu değil, en fazla sayıda insanın refahını ister. Liberalizm, sosyal devlet anlayışıyla da devletin ve bireyin sorumluluğunu öne çıkar. Öldürücü yoksulluk anlamında "mutlak yoksulluk"un hem dinî hem de seküler etikte bir karşılığı yoktur. Dinî etikte komşusunu kendisi gibi sevme, kardeşi aç iken tok yatmama ilkeleri öne çıkarken, seküler etikte "herkes için geçerli olabilecek bir ölçüte göre hareket etme" ve "en çoğun yararını gözetme" ilkeleri

söz konusudur. İster dinî, ister seküler etik olsun, bizi her zaman bir varoluş sorumluluğu karşısında konumlandırır. Bu sorumluluk sadece kendimize değil, insanlığa karşı da sorumluluktur. En büyük yoksulluk, merhamet yoksulluğudur. Merhamet yoksulluğu, değer yoksulluğu, insanları bencilliğe itmekte ve başkalarının derdine duyarsız hale getirmektedir. Şu bir gerçektir ki, insanlar en çok eksikliğini duydukları şeyi düşünürler ve onu dile getiriler. Çağımızda değer eğitimi başta olmak üzere, empati, sosyal sorumluluk gibi kavramların sık dile tekrarlanıyor olması, onlara çokça sahip olduğumuz anlamına gelmez, aksine onlardan daha çok yoksun olduğumuz anlamına gelir.

Yoksulluğun nedenleri olarak yukarıda sıralanan maddelere baktığımızda çoğunun insan kaynaklı olduğu görülebilir. Yoksulluk, doğal kaynakların eksikliğinden çok insanın yeryüzüne getirildiği bir durumdur ve insan dünyasına ait her şey gibi, yoksulluk da ahlâkî bir nitelik taşır. Söz gelimi, kaynakları sömürülen ya da kaynaklara ulaşımı engellenen toplumlar, ahlâkî bir yoksulluk durumu ile karşı karşıyadırlar. Aynı şekilde, cehalet, adaletsizlik, tembellik, ölçüsüzlük (israf), bencillik de yoksulluğun kaynakları arasında yer alır. Burada bir hususu belirtmek de gerekir: Yoksulluğun kaynaklarının ahlâkî ve iradî olması bir konuda umut ışığı da yakabilir. Bu umut şunu söyler: Yoksulluk hiçbir zaman mutlak olamaz. İnsanlar istediklerinde, yeryüzündeki yoksulluğa bağlı hastalıkları, yoksulluğa bağlı ölümleri ortadan kaldırabilirler. Peki, yoksulluğu, hele hele mutlak yoksulluğu önlemek için birey ve devlet olarak ne yapabiliriz? Yoksulluğun önlenmesi için ayni ve nakdi yardım insanî ve ahlâkî bir tutumdur, ancak yoksulluk konusundaki gerçek ahlâkî eylem, ataletin ve tembelliğin önlenmesi, üretici kişilerin ortaya çıkması ile mümkün olabilir ve bu insanlık onuruna en çok yakışan şeydir. Eğer bu gerçekleşmezse, uygarlığın üzerinde yükseldiği bütün değerlerin, insan hakları gibi parlak söylemlerin, hatta devletlerin varoluş gerekçelerinin kendiliğinden ortadan kalkmış olacağını unutmamak gerekir.

Kaynakça

Aristoteles (1988). *Nikomakhos'a Etik*. Çev. Saffet Babür. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Arpacıoğlu, Ö. – Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve türkiye'de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4/2, ss. 60-76.

Cara, M.)2013) . Global Poverty Statistics 2013. https://borgenproject.org/global-poverty-statistics-2013/

Causes of Poverty. (https://academichelp.net/samples/academics/ essays/cause-effect/cause-of-poverty.html)

Farabî (1989). *El - Medinetü'l Fâzıla*. Çev. Nafiz Danışman. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Farabî (1974). *Farabî'nin Üç Eseri*. Çev. Hüseyin Atay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi yayınları.

Günsoy, B. – Günsoy, G. (2008). Amerika'da yoksulluk. Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Metinleri. 1. Cilt. Ed. Korkut Tuna, İ. Altan, A. Eren, Z. Güneş. İstanbul: Deyam Yayınları, ss. 410-429.

Jaspers, K. (2013). *Suçluluk Sorunu*. Çev. A. Emre Zeybekoğlu. İstanbul: İthaki Yayınları.

Johansson, V. (2011). 'In Charge of the Truffula Seeds': On Children's Literature, Rationality and Children's Voices in Philosophy. In *Journal of Philosophy of Education*, 45/2, pp. 359-377.

Kant, I. (1980). *Pratik Aklın Eleştirisi*, Çev. İ. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kayaoğlu, A. G. (2003). Sefaletin Psikolojisi: Yoksulluk Üzerine Kuramsal İlknotlar. *Kurgu Dergisi*, 20, 22. 219-230.

Khali, M.V. (2003). *Understanding Poverty in Society: An Ethical Perspectives*. Banjul.

Masca, M. – Karagül, M. (2008). Küreselleşmenin Aktörleri, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Metinleri. 1. Cilt. Ed. Korkut Tuna, İ. Altan, A. Eren, Z. Güneş. İstanbul: Deyam Yayınları.

Okumuş, E. (2008).Bir Sosyal Eşitlizlik Örneği Olarak Yoksulluğun Dinî Meşrulaştırımı. *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildiri Metinleri*. 3. Cilt, ss. 444-456. İstanbul: Deyam Yayınları.

Platon (1992). *Devlet*. Çev. S. Eyüboğlu – M. A. Cimcoz, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Rawls, J. (2011). *A Theory of Justice*. Cambridge: The Belknap Press of Harward Universty Press.

Sunar, C. (1980). İbn Miskevyh ve Yunanda ve İslâm'da Ahlâk Görüşleri.

Taşdelen, V. (2008). İnsan Kaynaklı Yoksulluk. *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu Bildiri Metinleri*. 3. Cilt, ss. 183-190. İstanbul: Deyam Yayınları.